

Електропривреда

СПЕЦИЈАЛНИ ДОДАТАК

ЕНЕРГЕТСКИ РАЗВОЈ ЦРНЕ ГОРЕ *будућноси, шансе и изазови*

УЧЕСНИЦИ КОНФЕРЕНЦИЈЕ:

Мило Ђукановић, Влада Црне Горе, председник
Бранимир Гвозденовић, Министарство за економски развој
Предраг Ненезић, Министарство за туризам
Срђан Ковачевић, Електропривреда Црне Горе
Бранко Котри, Регулаторна агенција за енергетику
Миодраг Чановић, Министарство за економски развој
Никола Јаблан, Министарство за економски развој
Игор Ковачевић, Министарство за економски развој
Милорад Бурзан, Министарство за економски развој
Миљан Вуксановић, Организација Уједињених нација за
индустијски развој
Представници UNIDO-а, Свјетске банке, EAR-а, EBRD-а и KfW-а...

Колашин, 11. и 12. јул 2008.

Припремио: Ж. Ђетковић

ЕНЕРГЕТСКИ РАЗВОЈ ЦРНЕ ГОРЕ

будућноси, шансе и изазови

У организацији Министарства за економски развој Владе Црне Горе и Организације Уједињених нација за индустријски развој (UNIDO) у Колашину је у хотелу „Бјанка“ одржана дводневна међународна конференција под називом „**Енергетски развој Црне Горе – будућност, шансе и изазови**“. Конференцијом је председавао министар економије **Бранимир Гвозденовић**,

енергетском сектору, јавно изађе са одређењима везано за инвестиционе активности у складу са Акционим планом Стратегије развоја енергетике до 2025. године, те да се прецизно саопште рокови за расписивање тендера и реализацију комплетног посла, како би и потенцијални страни инвеститори имали јасне и благовремене информације у функцији сопствених припрема за уче-

а уводни говор о пословном амбијенту у Црној Гори, као пред- услову за развој енергетике, одржао је председник Владе Црне Горе **Мило Букановић**.

У оквиру овог дијела Конференције говорили су представници UNIDO-а, Европске комисије и министри за економски развој, **Бранимир Гвозденовић** и туризма, **Предраг Ненезић**.

У другом дијелу изнесена су виђења представника **Свјетске банке, Европске агенције за реконструкцију (ЕАР), Европске банке за реконструкцију и развој (ЕБРД), КfW банке и Програма уједињених нација за развој (UNDP)**.

Услиједиле су презентације „Услови за инвестирање и улога учесника у енергетском сектору Црне Горе“ коју је припремио **Срђан Ковачевић**, председник Одбора директора ЕПЦГ, те Законодавно-регулаторни оквир за имплементацију програма и пројеката у енергетици – **Бранка Котрија**, члана Одбора Регулаторне агенције за енергетику, а потом појединачно по пројетима везано за реализацију електрана на Морачи, Термоелектрану Пљевља и Рудник угља у Пљевљима, мале хидроелектране и обновљиве изворе енергије, те пројекте енергетске ефикасности и нафте и гаса.

Према ријечима председавајућег, **Бранимира Гвозденовића**, циљ Конференције је био да се, путем презентовања активности у

ствовање у реализацији Акционог плана, односно у инвестирању у одређене пројекте.

Гвозденовић је, отварајући скуп, такође истакао да је исто тако важно што конференцији присуствује значајан број заинтересованих инвеститора из Европе и других дјелова свијета јер ће тако бити у прилици да учествују у анализирању одређених рјешења Акционог плана, али и одржавања билатералних састанака са високим представницима Владе Црне Горе.

Конференцији у Колашину је иначе присуствовало око 100 учесника. Међу осталима, у хотелу „Бјанка“ су били и градоначелници Подгорице, Колашина и Пљевља **Миодраг Мугоша, Миодраг Булатовић** и **Филип Вуковић**, затим чланови Одбора директора ЕПЦГ и Рудника угља, те члан борда Комбината алуминијума **Андреј Кузњецов** и представници многих институција, министарстава, државних и приватних компанија, а од говорника треба истаћи и министра туризма у Влади Црне Горе **Предрага Ненезића** који је говорио на тему **Енергетика и животна средина у контексту развоја Црне Горе**, односно о утицају производње и потрошње енергије на животну средину, механизмима заштите животне средине, хармонизацији националног законодавства из те области са законодавством ЕУ, те имплементацији Конвенције о климатским промјенама и Кјото протокола.

М. ЂУКАНОВИЋ: ПОСЛОВНИ АМБИЈЕНТ У ЦРНОЈ ГОРИ КАО ПРЕДУСЛОВ ЗА РАЗВОЈ ЕНЕРГЕТИКЕ

Стратешким опредјељењима добро профилисан укупни привредни развој, па и развој енергетике

Стратешка важност сектора енергетике за развој црногорске економије и друштва у наредном средњорочном периоду окупила нас је у Колашину на скупу посвећеном перспективама развоја ове привредне гране, рекао је на почетку свог уводног говора предсједник Владе Црне Горе Мило Ђукановић. Он је захвалио свим свима који су допринијели да се реализује идеја о одржавању конференције оваквог типа, а посебно Организацији за индустријски развој Уједињених нација (UNIDO) која је заједно са нашим министарством за економски развој њен реализатор, а затим наставио:

Мило Ђукановић

- Транзиција црногорске економије као и друштва у цјелини успјешно је каналисана низом програмски цјеловитих и пажљиво имплементираних реформских процеса. Резултати нијесу изостали. Црна Гора је пред крај транзиционог процеса у смислу стварања темељних претпоставки на законодавном и инвестиционом нивоу. Ова фаза завршиће се када ступе на снагу имовински закони и јасно се уведу својинска права. Црна Гора већ дужи период има стабилан макроекономски амбијент са просперитетним трендовима и што је још важније са добро и одрживо профилисаним стратешким опредјељењима привредног развоја. Та опредјељења полазе од оптималног баланса између природних ресурса којима располажемо и реалних развојних потреба нашег друштва. Само одрживо комбиновање ових фактора може обезбиједити дугорочан економски раст. Интензитет раста и развоја црногорске економије значајно зависи од инвестиционих капацитета, односно конкурентног бизнис окружења које ће бити подстицај за ту реализацију. Овом послу смо максимално посвећени, а потврда за то стиже кроз чињеницу да данас у Црној Гори обавља свој бизнис респектибилан број страних компанија и да смо прошле године имали око милијарду еура страних инвестиција. Желимо да Црна Гора у блиској будућности постане регионални бизнис центар, односно сједиште страних компанија које свој бизнис развијају овдје и у нашем окружењу.

За смањење пословног ризика и елиминисање бизнис баријера

Но, чак и када иницијална заинтересованост инвеститора неумитно постоји, остваривање профита увијек је повезано са одређеним степеном пословног ризика. Обавеза државе је да те ризике умањи стварањем кључних амбијенталних претпоставки за успјешно пословање. Дакле, на системском плану држава мора колико је максимално могуће елиминисати постојеће пословне баријере и континуирано радити на учвршћивању правне сигурности инвеститора. Овакво разумијевање улоге државе је резулти-

рало низом активности које су наш економски простор већ позиционирале у категорију атрактивних инвестиционих дестинација. И у процесу приватизације као и у новим развојним пројектима показало се да је Црна Гора на правом путу када је ријеч о стварању стимулативног економског амбијента за различите модалитете развојног дјеловања. У том смислу, поред већ законски пројектованог снижавања пореског оптерећења. (да подсетим, стопа пореза на добит у Црној Гори је 9% и једна је од најнижих у Европи, стопа пореза на зараде ће са 15% колико тренутно износи, до 2010. бити снижена такође на 9%, док ће стопа доприноса за социјално осигурање за двије године износити 30%, што је такође конкурентно у односу на земље региона). Влада ће имати важну активност, у будућем периоду, на даљем елиминисању преосталих бизнис баријера. У оквиру Владе формиран је Савјет за елиминисање бизнис баријера чији ће задатак бити да упозорава Владу на евентуалне препреке развоју бизниса, како у постојећим, тако и у новим бизнис рјешењима.

Свјесни смо да постоји још доста простора за унапређење домаћег пословног окружења и да смо још увијек далеко од констатације да је мисија државе на овом плану завршена. Наши напори у том правцу биће интензивирани посебно зато што смо свјесни да капитални развој црногорске економије тек предстоји. Овим првенствено мислим на енергетски развој, развој саобраћајне инфраструктуре, улагање у туристичку привреду и у крупне комуналне системе. Такав развојни интензитет се може реализовати само ослањањем на нове домаће и стране инвестиције. У завршној смо фази комплетирања регулаторне и документационе основе за пројекте у овим секторима. Почетак њихове физичке реализације уследиће већ наредне године и на средњи и дуги рок обиљежити развојни пут Црне Горе.

Доминантна улога енергетике

На листи приоритета Владине економске политике развоја енергетика има једну доминантну улогу. Енергетика је елементарна инфраструктурна претпоставка укупног привредног развоја, а исто тако ако енергетски сектор у некој држави као у нашој има озбиљно упориште у богатим природним ресурсима требамо уложити максималне напоре за њихову економску валоризацију. Црна Гора свакако спада у државе чији природни потенцијали у сфери енергетике охрабрују њене развојне визије, посебно када је ријеч о електроенергетској производњи. Наравно, довођење тих природних ресурса до ефективне употребе није лак задатак. Поред пажљивог планирања, избора правих партнера и стручне реализације, потребно је са пуном одговорношћу сагледати све карактеристике будућих капиталних електроенергетских објеката и то када је у питању њихов утицај на животну средину.

Висок ниво еколошке свијести

Не треба сумњати да је еколошка свијест оних институција које у Црној Гори одлучујуће опредјељују одабир развојних праваца на високом нивоу и то не само због респекта

према међународним стандардима, већ првенствено због одговорности према будућим генерацијама црногорског друштва. Због тога је свака бојазан да ће вриједности животне средине бити жртвоване у име интензивног привредног развоја апсолутно неоснована. Политика одрживог развоја за који смо се определијели већ на елементарном нивоу подразумева пуну одговорност према очувању животне средине. Кроз праксу и економску стварност развијених земаља можемо се увјерити да је могуће остварити и динамичан економски прогрес уз потпуни респект стандарда која Европска Унија налаже. Црна Гора, као Уставом озваничена еколошка држава, заправо нема другог пута. Комплексност ове проблематике је и била основни мотив који нас је определијели да Стратегијом развоја енергетике у Црној Гори до 2020. године систематизујемо сва кључна

питања и утврдимо смјернице енергетског развоја. Сада нам предстоји интензиван рад на имплементацији овог документа, уз његово континуирано ажурирање. Сигуран сам да се наши резултати на плану системског побољшања пословног амбијента могу лако уочити и емпиријски поредити поређењем ниова страних пројектних инвестиција у Црној Гори у односу на земље региона. Вјерујем да ће наш континуитет у правцу отклањања преосталих недостатака дати још бољи резултат. У том смислу увијек ћемо са пажњом разматрати све сугестије које воде таквом циљу, рекао је премијер Мило Ђукановић, позивајући учеснике конференције да отворено и аргументаовано укажу на све уочене слабости, али и на предности пословног амбијента у Црној Гори, као и да искористе озбиљне енергетске потенцијале Црне Горе. ■

БРАНИМИР ГВОЗДЕНОВИЋ: ЕНЕРГЕТСКА ПОЛИТИКА И СТРАТЕГИЈА ЦРНЕ ГОРЕ

Неопходна капитална оптимизација постојећег ел. енергетског система и изградња нових производних извора

Економске реформе у Црној Гори су стожер укупног транзиционог процеса нашег друштва. Те реформе, у првом реду, подразумевају промјену власничке структуре у привреди, као предуслов за улазак у пуну тржишну економију, која јесте побједнички економски концепт у развијеном свијету и у Црној Гори. Без дилеме - енергетика је инфраструктурна претпоставка укупног привредног развоја. Но, енергетику треба посматрати и као аутономан индустријски сектор који, с обзиром, на ресурсе којима Црна Гора располаже, посебно у електроенергетском сегменту, може бити њен развојни замајац, казао је Бранимир Гвозденовић на почетку свог уводног говора, а затим се осврнуо на стратешка одређења развоја енергетике саопштивши прецизне рокове почетне реализације конкретних пројеката и планова везано за изградњу нових извора (приоритетно ХЕ на Морачи) енергетску ефикасност, оптимизацију постојећег производног система, изградњу ТЕ Пљевља 2, отварање експлоатационог копа Маоче, нови тендер за мале ХЕ, алтернативне изворе, те испитивање нафте и гаса, као и усаглашавање законске регулативе.

- **Започете структурне промјене у организацији сектора енергетике иду у добром смеру, али су неке радикалне власничке промјене заустављене, као последица некомпетентног и парцијалног процјењивања њихове оправданости. Стратешко планирање енергетског развоја мора узети у обзир и глобалне планске елементе из сегмента макроекономије, у мјери у којој они имају додира са пројекцијама енергетских потреба.** Због тога су у Стратегији разматрана три развојна сценарија у зависности од очекиваног раста БДП који је један од кључних фактора утицаја на раст енергетске потражње. Од та три сценарија, „средњи“, који подразумева годишњи раст БДП по просјечној стопи од 6,5%, можемо третирати као најреалнији. Та чињеница ће утицати на рапидан пораст личних енергетских потреба, али и раст потрошње финалне енергије у свим привредним секторима. С друге стране смањење енергетског интензитета у индустрији, промјена привредне структуре и спровођење мјера енергетске ефикасности, ће, донекле, амортизовати раст потрошње електричне енергије, што је значајно мање од раста БДП. Ипак, и такав раст се не може енергетски подржати без капиталне оптимизације постојећег система и обезбјеђења нових производних извора. Због

Бранимир Гвозденовић

тога политика енергетског развоја укључује више линија дјеловања које истовремено треба да омогуће радикално повећање аутономије енергетског система Црне Горе.

Енергетска ефикасност

Прво, Црна Гора мора интензивно поправити степен сопствене енергетске ефикасности, кроз смањење садашњег нивоа губитака на преносној и дистрибутивној мрежи, али и кроз промјену структуре у правцу нижег енергетског интензитета, затим кроз стимулисање нових технологија, увођење локалних енергетских извора топлотне енергије, нове стандарде у градњи који подразумевају побољшану топлотну изолваност и сл. Мјере енергетске ефикасности укључују и подршку у сегменту законске регулативе и стимулативне политике Владе, када су у питању пројекти који доприносе ефикасности у рационализацији потреба за електричном и осталим облицима енергије.

На том плану се интензивно ради и само су губици на преносној и дистрибутивној мрежи у задње двије године смањени за 30% и тако остварене милионске уштеде, а сада је у припреми велики пројекат »Година енергетске ефикасности у Црној Гори«.

Рехабилитација електроенергетског система

Стратегијом се захтијева рехабилитација и модернизација постојећих извора - енергана, али и других елемената електроенергетске структуре, првенствено преносне и дистрибутивне мреже.

У дијелу оптимизације постојећих система реализују се про-

јекти у ЕПЦГ и ту се као резултат већ следећих година очекује да се билансна производња повећа за преко 300 милиона kWh. У преносном систему су у фази пројекти у вриједности 50 мил. € а у дистрибутивној мрежи активности су усмјерене у инвестиције које повећавају сигурност, повећање наплате и смањење губитака.

Изградња нових електрана: ХЕ на Морачи и ХЕ Комарница

У изградњи нових производних објеката тежиште ће, логично, бити на коришћењу хидропотенцијала реализацијом система ХЕ на Морачи, ХЕ на Комарници и уз читав низ малих ХЕ, за које је тендер по БОТ моделу већ завршен за 7 водотока.

Тим за Морачу је припремио Нацрт тендерске документације за избор консултанта и у току је разматрање од надлежних министарстава. Упоредо се воде преговори са IFC – дијелом групације Свјетске банке, у оквиру којих се разматра могућност да IFC буде водећи савјетник консултант за изградњу ХЕ на Морачи.

План је да се наредног мјесеца или објави тендер за консултанта или са IFC-ом потпише уговор за консултантске услуге. Планирано је да се крајем 2008. године објави квалификациони тендер за изградњу ХЕ на Морачи давањем концесије по БОТ моделу финансирања.

Упоредо са тим процесом одрадиће се и израда детаљног плана за водоток Морача. За ХЕ Комарницу већ је исказано интересовање за самоиницијативну понуду. За мале хидроелектране су у фази потписивања уговори за 7 водотока, а у припреми су тендери који ће се реализовати за по 10 водотока у три фазе до краја ове године.

ТЕ Пљевља 2 и концесије за угаљ у Маочу

Употреба великих резерви угља у производњи електричне енергије ће се повећати градњом другог блока ТЕ Пљевља, уз центални систем за топлфикацију Пљеваља који ће користити секундарну топлотну енергију термоелектране.

У октобру ове године ће се објавити тендер за концесије за налазиште Маоче (100 мил тона) уз услов реализације енергетског објекта, а ЕПЦГ је у припреми тендера за ППЗ за Термоелектрану 2 у Пљеваљском басену. Интензивирају се и истраживања везано за ТЕ Беране.

Алтернативни извори

Согласно европским трендовима и препорукама ЕУ, повећаће се удио нових обновљивих извора енергије градњом фарми вјетроелектрана, активирањем соларних генератора за локалну (недистрибутивну) енергију, увођењем когенеративних система и јачањем дистрибутивних структура на течни гас као претечи природног гаса, ту се формирају тимови који усклађују законску регулативу и припремају реализацију ових пројеката.

Поред ових послова припрема се и тендер за наставак истраживања нафте и гаса у Црногорском подморју који је планирано да се објави до најкасније до марта 2009. године. Припремљен је Закон о истраживању нафте и гаса и дат је у владину процедуру Закон о тржишту гаса планиран је у IV кварталу, а радиће и на Закону о Ројалитију (надокнаде за експлоатацију нафте и гаса), док се

постојећи подаци досадашњих истраживања комплетирају у соби података као припрема за тендер.

Нове везе са сусједним електроенергетским системима

Планирано је и интензивније конектовање са другим системима у региону, односно интегрисање у европске мрежно-енергетске структуре и ту се раде студије око подводног кабла Италија – Црна Гора и далековод ка Албанији.

У контексту наших одређења ка европским интеграцијама, Стратегија је, у свим сегментима, узела у обзир правила, препоруке и узансе Европске уније и имплементирала обавезе које Црна

Гора има по основу споразума о Европској енергетској заједници.

Најзад, одговоран и разуман однос према питањима заштите животне средине, представљао је доминанту завршног формулесања овог стратешког документа.

Ниво и начин инвестирања

Предвиђено је да у енергетски сектор, у оквиру реализације Стратегије, буде инвестирано близу двије милијарде еура.

Овај ниво инвестиција, приближан годишњем БДП Црне Горе, ће повући посредан прогрес и других индустријских сектора, попут грађевинарства, дрвне и машинске индустрије. Отвориће се огроман потенцијал за предузетништво и екстерне услуге енергетском сектору, али и за развој, наизглед, невезаних дјелатности. Наравно, Влада Црне Горе, нити може, нити жели да, из буџетских средстава, обезбиједи поменути инвестиције у цјелини. Наша приоритетна намјера је да створимо услове за интензивно инвестирање приватног, домаћег и страног капитала, у енергетски сектор, рекао је министар Гвозденовић истакавши и да се припрема пројекат докапитализације ЕПЦГ за 22% (вриједност акција минимално-номинална вриједност 8,7 Еура) преко којег се жели доћи у ЕПЦГ до стратешког инвеститора са новим знањима, технологијом, знањем у вођењу инвестиција што ће убрзати оптимизацију постојећег система и повећати његову конкурентност. Планирано је расписивање тендера за докапитализацију већ у новембру, рекао је завршавајући излагање са увјерењем да ће конференција повећати интересовање инвеститора да се као партнери, консултанти или инвестирори укључе у развој енергетског сектора у Црној Гори.

СРЂАН КОВАЧЕВИЋ: МОГУЋНОСТИ И УСЛОВИ ИНВЕСТИРАЊА У ЕПЦГ

Докапитализација је једини реални начин обезбјеђења значајних инвестиција

Председник Одбора директора ЕПЦГ је представио данашњу позицију Електропривреде Црне Горе, упознао их са активностима које су у току и са планираним активностима у блиској будућности. Кратко је подсетио и на историјат, организациону структуру и пословање Електропривреде, затим детаљније о плану инвестиција и могућим изворима финансирања.

У дијелу излагања о организацији Компаније Ковачевић је истакао да је Електропривреда оснивањем Снабдијевања, као посебне ФЦ у организационој структури направила корак више у односу на електропривреду у региону.

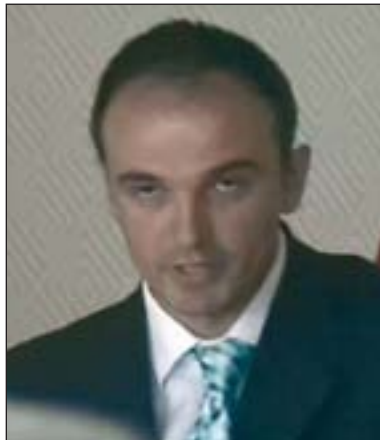
- Формирањем Снабдијевања као посебног дијела који се бави наплатом ел. енергије учињен је добар потез и захваљујући том кораку сада имамо значајно боље резултате, рекао је он.

Говорећи о тренутној позицији ЕПЦГ председник Одбора је нагласио да је веома значајно да пословање Компаније у посљедње три године након доста проблема 2005. када смо имали изражен негативни резултат (29 милиона € губитак) и 2006. (24 милиона €), иде узлазном линијом, па је прошла година завршена са нешто мање од 8 милиона € губитка. Важно је да се планира да се у наредном периоду приход повећа за 15 милиона €, што заправо значи да 2008. планирамо да завршимо са 5 - 8 милиона добити.

Везано за цијене ел. енергије, Ковачевић је рекао да КАП-у ЕПЦГ испоручује енергију искључиво из домаћих извора и да је током 2007. године остварена цијена од 3,95 €/kWh док је овом тренутку та цијена око 4,5 €/kWh јер је у међувремену дошло до корекције цијене алуминијума. Жељезара је имала просјечну цијену 5,79, Жељезница 6,1 и дистрибутивни потрошачи укупно (домаћинства и остала потрошња) нешто преко 9 €/kWh, при чему треба имати у виду да све ове остале потрошаче осим за КАП Електропривреда купује ел. енергију у иностранству. Овдје је он истакао да је прошле године цијена ел. енергије из увоза била преко 8 центи и то знатно отежава пословање ЕПЦГ.

Инвестиционе активности ЕПЦГ

Што се тиче плана инвестиција, ЕПЦГ је, поред низа потешкоћа кренула у низ важних и значајних инвестиција, рекао је Ковачевић наводећи да су у оквиру Производње многе инвестиционе активности завршене. Тако је на Термоелектрани завршена ревитализација котловског постројења, док су у Перућици отпочеле значајне активности, а већ су дефинисане неке финансијске активности за

Срђан Ковачевић

модернизацију и ХЕ Пива.

У Преносу се реализује укупно 9 великих пројеката, а већина њих ће бити завршена до краја идуће године. У Дистрибуцији се одвија реализација значајног кредита од француске владе, чијом реализацијом ће дистрибутивна мрежа бити много поузданија. Очекује се и стварање услова за уградњу нових бројила са даљинским читањем који ће допринијети бољој реализацији француског робног кредита.

Везано за Снабдијевање, он је истакао да је у току имплементација новог софтвера за фактурисање утрошене ел. енергије, односно новог БИЛИНГ система.

План инвестиција 2009 - 2013

Према његовој презентацији, план инвестиција од 2009. до 2013. оквирно износи 390 милиона еура, мада се очекују одређене измјене јер он још увијек није прошао ревизију. Ријеч је о тзв. финој руци али је за очекивати да пројекти који су овдје приказани отприлике буду на том нивоу. Дакле, очекује се да се у сљедећих пет година у Производњу уложи око 140 милиона еура, Пренос око 90 милиона, Дистрибуцију 130 милиона, Снабдијевање 4 милиона, мале електране 22 милиона и Електроградњу око 4 милиона еура. Овим ипак није обухваћена градња другог блока ТЕ Пљевља, нити градња било ког другог извора, већ је то оно што треба Електропривреди да би ухватила корак који је изгубила у посљедњих 15 година и да би дошли до система за који можемо да кажемо да је поуздан, савремен и да може лако да одговори изазовима који нас чекају. Након реализације овога плана инвестиција сигурно ће бити много поузданије снабдијевање ел. енергијом свих потрошача у Црној Гори, поготово што мислимо да ћемо успјети да остваримо повећање од 400 милиона kWh из постојећих извора, рекао је Ковачевић.

Он се затим осврнуо и на активности везано за смањење губитака ел. енергије на дистрибутивној и преносној мрежи рекавши да су направљени значајни кораци на том плану.

- Још увијек траје акција коју смо започели прије годину и по. Имамо доста проблема, али веома је важно да су из мјесеца у мјесец помаци позитивни, нарочито у наплати потраживања која се сада крећу између 95 и 96 одсто. Уз то, Електропривреда види и могућност да се дође до додатних средстава из наплате заосталих потраживања. И наравно, са свом модернизацијом очекује се оптимизација броја запослених у Компанији којих је у овом тренутку око 3070, ►

јер је у посљедњих 3 године број стално запослених смањен за око 400 или за око 15 одсто.

Докапитализацијом до средстава и нових знања

Говорећи о могућим изворима финансирања Ковачевић је нагласио да је то питање вјероватно најинтересантније у Електропривреди у овом тренутку. Ријеч је, наиме, о докапитализацији, јер када се сагледају планови инвестиција

и наше могућности јасно је да без значајних финансијских улагања нема могућности да се они реализују. Уз то и испитивања тржишта показују да постоји криза на тржишту капитала, па је једини реалан начин да дођемо до средстава - докапитализација. Међутим, не докапитализација само да би се уступило некоме 22%, за одређен износ средстава него и докапитализација због тога што Електропривреди треба ново знање, нове технологије, и то, по могућности, што брже. Тако је замишљено да докапитализацијом стратешки партнер, осим тога што уноси новац добије и менаџмент уговор којим ће бити дефинисано да, практично, он управља Компанијом. На тај начин ће он моћи на прави начин да контролише како се троши тај новац, а с друге стране од њега се очекује да у периоду од 5 година испуни план инвестиција и Бизнис план који ће сваке године захтијевати одређена побољшања у пословању. Сматрамо да овај пакет докапитализације може бити веома интересантан и партнери са којима смо остварили контакте јако позитивно гледају на ову идеју Електропривреде. Дакле, докапитализацијом, на предвиђени начин, нови власници ће имати око 22% акција, али ће имати и значајно управљање унутар саме компаније.

Влада и ЕПЦГ имају одговор на сва отворена питања докапитализације

Сматрамо да због великог интересовања и позиције енергетског тржишта у Европи, цијена акције не може бити испод номиналне која је у овом тренутку 8,7 еура, па су све калкулације као нових 270 милиона еура за докапитализацију рађени по номиналној вриједности акција. Сигурно је да сам процес докапитализације, осим што носи велики бенефит, отвара и друга питања. Електропривреда је у сарадњи са Владом припремила иницијални матери-

јал, као улаз у читав процес. Ми смо препознали која су то главна питања на која треба заједно да тражимо одговоре. Свакако, то су: модел и динамика отвореног тржишта ел. енергије, затим дефинисање односа са Рудником угља и процјена и модел докапитализације, с обзиром да многи партнери траже одређену врсту гаранције да у слjedeћем кругу продаје акција они, као стратешки партнери буду ти којима ће акције бити уступљене менаџмент уговором. Ту је и утицај правног раздвајања и др. Можемо, међутим, рећи да је Електропривреда углавном припремила одговоре на сва ова питања. Заједно са Владом ми сматрамо да су они конципирани тако да одговарају новом стратешком партнеру.

Паралелно са тим ради се и на оптимизацији система, а траже се и други извори финансирања. Осим са расположивих 36 милиона € из амортизације, кроз побољшања унутар Електропривреде ствара се простор за нова инвестирања, тако да, уз новац из докапитализације, треба рачунати и на нове, редовне годишње приливе.

Што се тиче кредитног задужења Електропривреда је веома ниско задужена. Ми смо прошле године успјели да сва већа дуговања регулишемо са државом тако да укупно задужење Електропривреде у овом тренутку износи око 20 милиона еура, или око 2% у односу на вриједност Компаније. Уколико се узму најављени кредити, укупна задужења износе око 5%. Међутим, како је Електропривреда имала контаката са јаким финансијским институцијама, знамо да је главни проблем за добијање значајнијих финансијских средстава овим путем немогућност обезбјеђења државних гаранција, али у посљедње вријеме проблем су и високе каматне стопе које су већ прешле 10 одсто.

ТЕ Пљевља 2 – приоритет ЕПЦГ

Посебно интересантан пројекат је свакако градња другог блока ТЕ Пљевља. Тај пројекат је добио одређену врсту приоритета ЕПЦГ, која је направила своје виђење реализације овог пројекта. Постоје различити модели. Један од њих је да се иде у приватно-јавно партнерство. Извјесно је, међутим, да нам за реализацију овог пројекта треба 170-180 милиона еура, али је, прије него што уђемо у градњу другог блока, неопходно ријешити однос између РУП-а и ЕПЦГ и ту већ постоје одређена рјешења.

На крају излагања Ковачевић је у форми закључака поновио да су у ЕПЦГ у току значајне инвестиционе активности које су резултирале значајно већом производњом из сопствених извора, који према неким, истина оптимистичким сагледавањима говоре да ће се закључно са 2010. годином из постојећих извора произвести нових 400 милиона kWh. Губици су знатно мањи него у претходном периоду, потребна средства за инвестиционе пројекте износе реда величине 390 милиона еура, постоји доста простора за побољшање ефикасности саме компаније, да је усвојен заједнички предлог да се иде у процес докапитализације и да се ради на дефинисању оптималног модела изградње блока 2 Термоелектране у Пљевљима.

ИЗЛАГАЊА ПРЕДСТАВНИКА ЕВРОПСКЕ КОМИСИЈЕ, ОРГАНИЗАЦИЈА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА, СВЈЕТСКЕ БАНКЕ И ЕВРОПСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Подршка Владицим програмима и опредјељењима у развоју енергетике

■ Нагласак на очување животне средине, енергетску ефикасност, регионални приступ, обновљиве изворе и тржиште ел. енергије

Као што смо у уводу рекли, у раду енергетске Конференције у Колашину учествовали су и представници страних организација и банака, а организација Уједињених нација за индустријски развој (UNIDO) је, заједно са Министарством за економски развој Владе Црне Горе била и организатор овога скупа.

Амбициозан, али и изазован план

Замјеник генералног и извршног директора UNIDO-а Јошитеру Урамото је овом приликом посебно истакао подршку ове организације Влади Црне Горе у обезбјеђењу неопходних претпоставки на принципима одрживог развоја. Он је при том план о нових инсталисаних 900 мегавата оцијенио као веома амбициозан, али и изазован, уз увјерење да је Влада направила тим способан да изнесе

Јошитеру Урамото

сав тај посао и нагласио неопходност ширења здраве технологије на бази know-how принципа.

Грејем Престон

Залагање за обновљиве изворе и енергетску ефикасност

Представник европске комисије, односно Генералног директората за енергетику и транспорт Грејем Престон је рекао да би сви пројекти требало да прођу кроз филтер утицаја на животну средину јер Европска унија не подржава ефикасност и стицање профита на рачун сопствене будућности. Он је указао да државе ЕУ треба да раде на смањењу тражње за електричном енергијом.

У том смислу, најважнија политика Европске уније је

►

БРАНИМИР ГВОЗДЕНОВИЋ: РЕЗИМЕ

Потврђена опредјељења

Б. Гвозденовић

Резимирајући рад Конференције министар Гвозденовић је, уз захвалност учесницима на јасним порукама и јасно исказаној спремности за подршку и реализацију пројеката дефинисаних Стратегијом енергетике до 2025. године, истакао да је, у свему кључна ствар била што је реализован пројекат Стратегије, што је тај формални документ уклопљен у Просторни план Црне Горе, а затим и преточен у Акциони план који ће прецизно одредити значајан број пројеката са јасно дефинисаним активностима у утврђеним роковима и прецизираном одговорношћу свих који треба да их реализују. Он сматра да Стратегија и Просторни план посједују квалитетан баланс између екологије, економије и енергетике и да више не треба да губимо вријеме на анализе да ли нешто треба да се ради, или, не. Одлучено је које пројекте треба реализовати, али тако што ће бити праћени са свим елементима везано за стратешке процјене утицаја на животну средину.

На Конференцији је презентовано двадесетак пројеката, почевши од пројекта докапитализације, преко ХЕ на Морачи, пројекта малих хидроелектрана, ТЕ Пљевља 2, новог копа у Маочу, пројекта ХЕ Комарница, пројекта "Година енергетске ефикасности", пројекта везано за нафту и гас, подводног кабла између Црне Горе и Италије, Јадранско-јонског гасовода, пројекта обновљивих извора (вјетар, сунце...), пројекта који су везани за ЛНГ терминале, пројекта који се односе на питање регулације, до пројекта за које је задужена ЕПЦГ, а то су: повећање степена наплате, смањење губитака и наплата старих потраживања као један од великих изазова за Одбра директора ЕПЦГ у координацији са Владом, с обзиром на значајан финансијски потенцијал, њихово регулисање треба да Електропривреду доведе не само у бољу финансијску ситуацију, него да утиче на промјену свијести према електричној енергији као роби, рекао је Гвозденовић.

Он је изразио задовољство и због најаве донација у наредном периоду, међу којима је поменута КfW банка са износом од око 15 милиона €

На основу изнесеног на Конференцији, обезбјеђење по-

стварање uslova za povećanje od 20 odsto energije dobiјene iz obnovljivih izvora do 2020. godine uz dodatno povećanje energetske efikasnosti za takoђе 20 odsto, objашњавајући тиме namјere Evropske уније u svom mediteranskom partnerstvu od 37 zemalja, укључујући и сјеверну Африку и Блиски исток, при чему је напоменуо и namјere Evropske уније на стварању енергетског партнерства и са Русијом које се заснива на узajамним интересима. Он је при том најавио нови стратешки преглед енергетског стања на овом подручју.

Петер Олтерс

- Ако је стратешки преглед био усредсређен на конкурентност и одрживост система

у наведеним земљама, након чега су услиједили конкретни предлози за поједине државе у погледу интерног тржишта и обновљивих izvora ел. енергије, технологија и трговине, гдје је остварен велики напредак, други стратешки преглед ће се усредсредити на безбједоносна питања, најавио је Престон потенцирајући потребу већег и ефикаснијег коришћења обновљивих izvora ел. енергије и програма енергетске ефикасности. Он је такође најавио и скори извјештај о могућностима финансирања стратешког енергетског технолошког плана који ће се у значајној мјери фокусирати на очување животне средине.

Стални представник Свјетске банке у Црној Гори Јан Петер Олтерс је рекао да је та установа у поступку припреме и реализације два пројекта чији је циљ рјешавање проблема у вршној и базној потрошњи енергије.

- Као посљедица убрзаног раста потрошње енергије, по-

стојећих ограничења у снабдијевању енергијом, критичне зависности од енергије из хидро izvora, наглашене вршне потрошње током лјетне туристичке сезоне, значајног раста међународних цијена енергије и већ знатног дефицита текућих трансакција, стабилно, приступачно и одрживо обезбјеђење енергије црногорским домаћинствима и фирмама, средњорочно гледано, зависи од реализације неопходних инвестиција у одржавање и инфраструктуру, као и од напора да се обезбједи ефикасно коришћење енергије и искористе синергијски ефекти регионалног тржишта ел. енергије, рекао је Олтерс додајући да је Свјетска банка у поступку припреме и реализације два важна пројекта чији је циљ рјешавање проблема у потрошњи енергије, како би пружила подршку Црној Гори у смањењу нерационалне потрошње енергије и припремања институционалног оквира у региону за олакшање увоза и извоза енергије током периода велике потрошње и вишка понуде.

Рајнер Јоханес Фреунд

Привлачење инвестиција - кључни изазов

Представник ЕАР-а (Европска агенција за реконструкцију) Рајнер Јоханес Фреунд,

шеф центра ове организације у Црној Гори, је, устврдивши да је енергетика стуб развоја сваке земље, па и региона, казао да ће будућа подршка ЕАР-а обухватити развој тржишта ел. енергије, повећање енергетске ефикасности и јачање Регулаторне агенције за енергетику.

Претходно је изложио презентацију која садржи преглед подршке Европске уније реформама и развоју секто-

Стратегије и Акционог плана

требних количина ел. енергије у наредном периоду, за њега је већ видљиво. Посебно задовољство Гвозденовић је изразио због чињенице да су Конференцији присуствовали инвеститори из цијелог свијета: из Европске уније, са Средњег истока, централне Европе, Америке и са наших простора, који су показали интересовање да се укључе у велики инвестициони циклус од преко двије милијарде еура. Том приликом он је позвао инвеститоре да наставе да и даље раде одређене анализе, као и да учествују, према јасно дефинисаним терминима, на тендере који су овдје најављени у роковима којих ће се Министарство строго држати, јер сматра да је поштовање прецизно утврђених и презентованих рокова који се заснивају на одлуци Министарства, веома важно и за саме инвеститоре ради припрема за реализацију пројеката за које су показали интересовање.

Осим пројеката и програма у електроенергетици, министар за економски развој је говорио и о припремама за наставак истраживања нафте и гаса у црногорском подморју, чије је објављивање планирано најкасније до марта 2009. године, затим да је припремљен Закон о истраживању нафте и гаса и Закон о тржишту гаса, као и да се ради на Закону о надокнадама за експлоатацију нафте и гаса.

ХЕ - КАО ТУРИСТИЧКА АТРАКЦИЈА

У познавши учеснике Конференције да Министарство за економски развој које је задужено за пројекат енергетике, али и за пројекат уређења и планирања простора, припрема један велики међународни оглас који треба да обезбједи рјешење по којем постојеће електране, односно бране, као она у Мратињу, треба да уредимо да изгледају другачије него сада. По њему, нема потребе да онако велика брана, као што је брана ХЕ Пива, буде оптерећујућа за тај простор, иако поред ње имамо онако лијепе акумулације које позитивно утичу на читав простор. Наша амбиција је да ове бране и потпоре изведемо потпуно другачије него што изгледају сада. У том циљу расписат ћемо међународни оглас који треба да понуди рјешења како старе, а и будуће бране могу архитектонски и урбанистички бити уклопљене у средину, тако да не представљају девастацију простора, него да, као својеврсна атракција, представљају туристичку понуду, па је у том смислу успостављена комуникација са врхунским архитектама који сматрају да на таквим просторима могу да буду и мали паркови, чак и неки ресторани и низ других садржаја, што може бити нови изазов за реализацију електроенергетских пројеката. Тачно је да ће то мало да поскупи пројекте, али Црна Гора је еколошка држава и треба да понуди другачија рјешења него што су досадашња на ширем простору, па и то сматра једном од порука са Конференције.

ра енергетике Црне Горе од 1999. године, а која обухвата реструктурирање ЕПЦГ, израду програма енергетске ефикасности, подршку и у реформама енергетике кроз увођење и имплементацију одговарајућих законских прописа ЕУ, подршку у прављању инвестицијама међународних финансијских институција, подршку у институционалном јачању Регулаторне агенције за енергетику и припрему за привлачење капитала приватног сектора за потребне инвестиције.

Према његовим ријечима, кључни изазови у предстојећим активностима у Сектору енергетике подразумевају стварање услова за привлачење неопходних инвестиција за модернизацију и будући развој капитално-интензивног сектора енергетике, а као императив тренутних активности он је навео завршетак процеса потпуног функционалног раздвајања ЕПЦГ, као и социјални аспект овог процеса, на који је јавност веома осјетљива.

Регионални приступ ЕБРД-а развоју енергетике

Марек Лоринц, шеф Канцеларије Европске банке за реконструкцију и развој (EBRD) у Црној Гори, која већ 14 година ради на приватизацији, аквизицијама и реструктурирању у привредама Албаније, БиХ, Хрватске, Чешке, Мађарске, Македоније, Пољске, Румуније, Русије, Србије, Словеније и низа других земаља је истакао допринос који је ова банка учинила развоју не само Црне Горе него и читавог региона који ова институција посматра, не појединачно, него као јединство, истина, са одређеним карактеристикама.

Марек Лоринц

Истичући да није стручњак за Електропривреду он је нагласио потребу реконструкције црногорског електроенергетског система рекавши да ту нема алтернатива, оне као да не постоје, јер су сви погони веома стари. Сматра да је Црна Гора постигла очит напредак у Сектору енергетике и да је дошло до повећања цијена ел. енергије што би се могло одразити на стандард домаћинства те је због тога неопходна конкуренција у производњи ел. енергије. Коментаришући најављене пројекте Лоринц је казао да је због очекивања учествовања производње у наредних двадестак година неизбежно, у функцији развоја Сектора енергетике ,развити и енергетско тржиште јер се тиме привлаче инвеститори.

Карактеристично је истаћи да Европска банка има регионални, а не парцијални приступ развоју енергетике. Тако она посматра и земље западног Балкана као један регион. У том смислу, он је истакао да ова банка има највећи секторски тим управо у том региону, а затим је истакао да је ту инвестирано више од три милијарде еура. Затим је говорио о карактеристикама те банке рекавши да њени стручњаци посједују велико искуство, да учествују у цијелом ланцу енергетског сектора у свим земљама западног Балкана и да је њихово присуство значајно на инвестиционом плану, а имају и тимове за енергетску ефикасност и климатске процјене, те могу помоћи и на пољу очувања животне средине.

По њему, од свих земаља региона Црна Гора је у погледу електроенергетске зависности најрањивија због чега, сматра он треба завршити раздвајање и либерализовати тржиште ел. енергије. Уз то, треба развити капацитете, али сачувати природу, смањити трошкове и управљати потражњом.

EBRD ће са задовољством уложити новац у те пројекте јер подржава програме Владе Црне Горе за развој малих хидроелектрана и алтернативних извора ел. енергије: сунце, вјетар, биомасу... рекао је он додајући да су такође спремни да улажу у развој дистрибутивне и преносне мреже, али желе и контакт са будућим инвеститорима.

- Постоји низ важних корака за Црну Гору у енергетском сектору, укључујући и продају дијела акција ЕПЦГ, као и смањење губитака ел. енергије у мрежи, рекао је Лоринц.

Висок ниво узајамног повјерења

Суштина излагања представника њемачке банке за развој (KfW) Бурхарт Хинц могла би се сажети констатацијом да у економији која се брзо развија, проблеми у снабдијевању ел. енергијом могу смањити економску конкурентност и везати економске ресурсе који припадају народу и држави, а који су можда ургентно потребнији у друге сврхе, било да је ријеч о инвестицијама, потрошњи или социјалним мјерама.

- Без обзира на стабилизацију снабдијевања енергијом, мала разноврсност извора енергије и низак ниво енергетске ефикасности угрожавају дугорочну поузданост снабдијевања енергијом, рекао је Хинц.

Он је, такође рекао да је претходних година било могуће у великој мјери стабилизovati снабдијевање енергијом у Црној Гори уз подршку међународних донатора, а нарочито, како је рекао уз финансијске подршку њемачког министарства за економску сарадњу и развој и подршку њемачке развојне банке KfW, чијом подршком се тренутно реконструишу двије велике хидроелектране у Црној Гори, ХЕ Перуница и ХЕ Пива, које имају кључну улогу у црногорском електроенергетском систему. Том помоћи у Црној Гори је успостављена и јединица за обновљиве изворе енергије и енергетску ефикасност, рекао је он додајући да је у Црној Гори још увијек присутна огромна потреба

Бурхарт Хинц

за техничком реконструкцијом у читавом ланцу конверзије енергије, те да је KfW спремна да пружи даљу подршку.

- Имамо велики ниво узајамног повјерења, а и постоји низ изазова за даљу сарадњу, казао је представник KfW банке.

Он је претходно навео низ пројеката који се финансирају средствима ове банке. Осим ХЕ Пива и ХЕ Перуница он је навео проширење и изградњу ТС Рибаревина и ТС Подгорица 5 као и пројекат ДВ 400 kV Подгорица – Тирана који ће убрзо почети да се реализује и за који је он казао да има и посебну, додатну вриједност.

- Инвестирање у изворе ел. енергије, а нарочито у обновљиве изворе, има профитабилну вриједност, што говори да ова банка не инвестира, односно не даје кредите као милостињу већ и из разлога одређене зараде, појаснио је Хинц.

БРАНКО КОТРИ, ЧЛАН ОДБОРА АГЕНЦИЈЕ: ЗАКОНОДАВНО-РЕГУЛАТОРНИ ОКВИР ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ ПРОГРАМА И ПРОЈЕКТА У ЕНЕРГЕТИЦИ

Стратегија развоја енергетике је заснована на читавом низу закона и прописа, од енергетике до животне средине

Говорећи о законодавствено-регулаторном оквиру за имплементацију пројеката и програма у енергетици Бранко Котри, члан Одбора Агенције је истакао да је Стварање повољног инвестиционог амбијента са аспекта законске инфраструктуре везано за енергетику, засновано на прописима који покривају подручја: енергетике, организације привредних друштава и пореског система, имовинско правних односа, водoprивреде и шумарства, инвестиција, уређења простора, заштите животне средине и изградње у ширем смислу. Он сматра да законска инфраструктура даје добру основу за реализацију инвестиционих захвата у овом сектору, као и да се, и поред тога, ради и на отклањању нормативних баријера и побољшању прописа кроз њихово усклађивање са прописима Европске Уније, па су у поступку доношења или у припреми више законских пројеката.

Бранко Котри

Оцјењујући да је регулаторни оквир издржао почетне захтјеве реструктурирања сектора, он је казао да су неопходне интензивне активности регулатора и енергетских субјеката на усклађивању постојеће и изради нове регулативе која ће олакшати отварање и развој тржишта и поспјешити конкуренцију, али и увести нову димензију у енергетски сектор везано за квалитет услуга снабдијевања.

По њему, Стратегија развоја енергетике до 2025. године је у оквиру правног поретка Црне Горе, као основе за имплементацију програма и пројеката у енергетици, препознала и уважила читав низ постојећих законска и прописа и то на подручјима: енергетике, организације привредних субјеката и пореског система, имовинско-правних односа, водoprивреде и шумарства, инвестиција, просторног уређења, заштите животне средине и подручју грађења, али да постоји потреба израде и усвајања законских предлога и подзаконских прописа, као и докумената на подручју енергетске ефикасности, коришћења обновљивих извора енергије и осталих докумената који су прије свега везани за правни поредак Европске Уније, као и континуална потреба одржавања нивоа примјенљивости и адекватности постојећих законских рјешења.

Између осталог, он је даље констатовао да једна од уводних одредби Закона о енергетици из 2003, према којој је „регулисање енергетског сектора објективно, транспарентно и недискриминаторно и у складу са важећим међународним стандардима, укључујући Европску енергетску повељу и одредбе ЕУ из области енергетике”, освјетљава одређење Црне Горе да њена енергетска политика и регулисање сектора енергетике буду усаглашени са европском праксом на том подручју, те да регулатор има адекватно овлашћење да успостави чврсте регулаторне праксе и јасну одговорност како би се осигурала транспарентност и кредибилитет енергетске дјелатности, као и да Стратегија подржава стално унапређење регулаторног процеса и професионалности регулаторног тијела.

Котри је затим навео области у којима је Регулатор донио потребну регулативу, те подсјетио да законска регулатива усклађена са регулативом Европске Уније (ЕУ) подразумијева поштовање динамике и рокова за имплементацију директива ЕУ датих у Споразуму о формирању Енергетске заједнице између Европске заједнице и Републике Црне Горе (2005) који је ступио на снагу 1. јула 2006. године, а у црногорском парламенту ратификован 26. октобра 2006.

године, чиме је Црна Гора прихватила краткорочне, средњерочне и дугорочне задатке и рокове за испуњење прихваћених обавеза.

То значи да је ратификацијом у Скупштини Споразума о Енергетској заједници, Црна Гора прихватила имплементацију и поштовање његових одредби и рокова који се односе на области: енергије, животне средине, конкуренције и обновљиве изворе, казао је Котри наводећи при том одговарајуће Директиве и рокове за њихову имплементацију.

У наставку излагања он је казао да се стратешко одређење за примјену преузетих обавеза већ потврђује у пракси као и да ће у реализацији пројеката и програма дефинисаних у Стратегији развоја енергетике до 2025. године, Црна Гора у потпуности слиједити и афирмисати међународне уговоре и преузете обавезе и свој развој ускладити са међународним прописима.

- Црна Гора је ратификовала Куото протокол уз Оквирну конвенцију о климатским промјенама Уједињених Нација (UNFCCC) 27. марта 2007. године али како она није на листи развијених земља и/или оних у транзицији ка тржишној економији, нема директних обавеза за смањење ефеката стаклене баште бар у првом периоду до 2012. године, рекао је Котри додајући да је потписивањем протокола Црна Гора испунила један од услова за придруживање Европској Унији.

Посебна пажња биће посвећена изради и усвајању потребне законске регулативе, која је предуслов за ефикасну и временски условљену динамику реализације Акционог плана, казао је он, додајући да АП предвиђа и термински одређује обимне активности на подручјима међународних обавеза (споразуми, конвенције, меморандуми, декларације и др.), планских докумената (политике, стратегије, програми, планови, специјални извјештаји и др.), законе и регулативе (уредбе, правилници, правила, одлуке, упутства и др.) као што су: провјера усклађености Закона о енергетици са законодавством и регулативом ЕУ према препорукама Стратегије (IV квартал 2008.) и имплементација евентуалних промјена и допуна Закона (2009.), и с тим у вези 19 различитих докумената секундарне регулативе на подручју електроенергетике; Доношење нових закона у сљедећим областима: (1) проспекција, истраживање и експлоатација нафте и гаса, (2) накнада за експлоатацију нафте и гаса, (3) енергетска ефикасност, (4) тржиште гаса, (5) рударство, (6) привредна друштва, (7) порез на добит, (8) концесије (9) уређење простора и изградња објеката, (10) животна средина, (11) заштита природе, затим на подручјима: субвенционирања социјално најугроженијих грађана; преношења у домаћу регулативу директива: о мјерама за сигурност снабдијевања са електричном енергијом и природним гасом, о држању обавезних 90-дневних резерви нафтних деривата, о енергетским перформансама зграда, о ефикасности коришћења крајње енергије и енергетским услугама и коришћењу когенерација.

Котри је затим истакао да Регулатору и енергетским субјектима, преноса дистрибуције и снабдијевања прије свега, предстоје интензивне активности на успостављању нове домаће регулативе која треба да омогући почетак рада и фазни развој тржишта електричне енергије.

МИОДРАГ ЧАНОВИЋ: ТЕРМОЕЛЕКТРАНА ПЉЕВЉА И РУДНИК УГЉА ПЉЕВЉА - ВИЗИЈА БУДУЋНОСТИ (ИЗВОДИ)

Блок 2 ТЕ Пљевља - пројекат највишег приоритета

У свом исцрпном излагању о визији будућности енергетског комплекса у Пљевљима, прије свега Рудника угља и ТЕ Пљевља 1, Миодраг Чановић, помоћник министра за енергетски развој, на почетку, изнио податке о резервама и карактеристикама тог енергента који је поред хидропотенцијала, најзначајнији енергетски ресурс Црне Горе.

Миодраг Чановић

- Стратегијом развоја енергетике Црне Горе до 2025. године предвиђено је коришћење угља из пљеваљског подручја, уз доминантну употребу у термоенергетским постројењима за производњу електричне и топлотне енергије. Као пројекат од највишег приоритета, предвиђена је изградња другог блока ТЕ »Пљевља«, казао је Чановић и наставио:

- Стратегијом је предвиђен улазак ТЕ Пљевља 2 у погон 2011. године.

Процијењено је да су резерве угља у пљеваљском угљеном басену са гравитирајућим басенима довољне за снабдијевање ТЕ

Резерве угља у Црној Гори налазе се у пљеваљском и беранском подручју. Степен истражености угља је висок у пљеваљском подручју, а недовољан у беранском.

Угаљ из пљеваљског подручја има посебно значајно мјесто у енергетском сектору Црне Горе.

Експлоатационе резерве у пљеваљском басену износе око 71,5 милиона тона, у маочком басену око 113 милиона тона, а укупне експлоатационе резерве у пљеваљском подручју су 184,5 милиона тона. Пљеваљски басен обухвата лежишта Потрлица, Цементара, Калушићи, Комини, Грево, Рабитље и Шумани I.

Просјечна топлотна вриједност угља пљеваљског басена је око 10,4 MJ/kg, а маочког басена 12,3 MJ/kg. Предности пљеваљског лигнита су изузетно мали садржај сумпора (испод 1%), као и релативно мали удио пепела и влаге.

У беранском угљеном басену налазе се лежишта мрког угља површине око 28 км², док се у поличком угљеном басену налазе лежишта мрког угља површине око 18 км². Геолошке резерве износе око 158 милиона тона, али због слабе истражености укупне експлоатационе резерве процијењене су на око 18,5 милиона тона.

Просјечна топлотна вриједност угља је 13,68 MJ/kg, саопштио је Чановић.

Пљевља 1, до краја вијека експлоатације тог блока, као и за снабдијевање угљем ТЕ Пљевља 2, за вијек рада од 40 година.

Потрошња угља за оба блока ће износити 2,5 – 2,8 милиона тона годишње.

Стратегијом је предвиђена и топлификација града Пљеваља.

У Пљевљима постоји око 40 котларница, у којима се за производњу топлотне енергије користи угаљ из пљеваљског подручја. Увођењем централне топлификације града Пљеваља обим коришћења угља у децентрализованим котларницама значајно би се

смањило, а тиме и негативни утицај на животну средину.

Према Стратегији, предвиђена инвестициона улагања до 2025. године за ТЕ Пљевља 2, Рудник угља Пљевља и топлификацију Пљеваља износе 274 милиона €

Стратегија предвиђа и могућност изградње Термоелектране Беране, с обзиром да је Рудник мрког угља „Иванград“ АД Беране у септембру 2007. године продат новом власнику - грчкој компанији „Balkan Energy“, који се обавезао на одређена улагања у Рудник и исказао интерес за изградњу термоелектране снаге око 100 MW.

Сада је у току до истраживање и дефинисање нивоа експлоатационих резерви, а зависно од резултата дефинисаће се даљи развој Рудника.

У наставку излагања Чановић је детаљно изнио основне карактеристике за структуру власништва и пословне резултате Рудника угља и ТЕ, као и историјат активности на приватизацији ова два енергетска субјекта све до одлуке о обустављању тог процеса, а затим и активности које су услиједиле послије обустављања приватизације и које су довеле до Одлуке Скупштине акционара ЕПЦГ о покретању поступка обезбјеђења услова за изградњу нових и ревитализацију и оптимизацију постојећих електроенергетских објеката, којом се као основни модели финансирања односних активности утврђују: докапитализација ЕПЦГ путем нове емисије акција, избор стратешког партнера, и повлашћено комерцијално удруживање и одлуке Савјета за приватизацију 09.07.2008. године о покретању поступка докапитализације ЕПЦГ, када је формирана Тендерска комисија за реализацију и праћење процеса докапитализације, којом се могу обезбиједити значајна финансијска средства (око 300 милиона €) за финансирање најзначајнијих инвестиционих пројеката у ЕПЦГ, како за изградњу нових, тако и за ревитализацију постојећих објеката.

Процесом докапитализације власничка структура ЕПЦГ ће се промијенити тако што ће се садашњих 70,59 % власништва државе спустити на 55%. На тај начин држава ће и даље остати већински власник, што ће омогућити да она уз стратешког партнера који ће бити изабран у процесу докапитализације има значајну улогу у доношењу свих одлука које се односе на пословање ЕПЦГ.

Модел јавно-приватног партнерства

Одбор директора ЕПЦГ је изабрао модел јавно-приватног партнерства за изнајмање стратешког партнера за изградњу другог блока ТЕ Пљевља, као приоритетног новог извора електричне енергије. По овом моделу би ЕПЦГ у тај енергетски објекат уложила постојећу инфраструктуру ТЕ Пљевља и Рудника угља Пљевља, а стратешки партнер би обезбиједио средства за изградњу другог блока ТЕ Пљевља. Тако би се формирао јединствени комплекс који би интегрисао постојећи и новоизграђени блок Термоелектране и Рудник угља, као неопходни дио тог електроенергетског комплекса. Иницијативу Одбора директора ЕПЦГ је подржала Влада Црне Горе и на сједници одржаној 6. марта ове године донијела одговарајуће закључке, који се односе на покретање поступка докапитализације и обезбјеђење свих неопходних предуслова за заједничко улагање у изградњу другог блока ТЕ Пљевља.

Модел стратешког партнерства за изградњу ТЕ Пљевља, поред власничке, подразумева и организационе трансформације у енергетском комплексу ТЕП-РУП.

Електропривреда Црне Горе А Д Никшић - ФЦ Производња

је 20.05.2008. године објавила Јавни позив на отворени поступак јавне набавке за избор најповољнијег понуђача за израду Идејног пројекта и Студије оправданости изградње Термоелектране »Пљевља II«.

Према Пројектном задатку, предвиђене фазе Пројекта су: Израда студије о локацији; Израда студије о сировинској основи за ТЕП-I и ТЕП-II; Израда студије оптималне снаге ТЕП-II; Израда идејног пројекта ТЕП-II; Израда студије о процјени утицаја на животну средину; Израда студије оправданости ТЕП-II.

Планирани рок за израду пројектне документације је 7 (седам) мјесеци. Крајњи рок за пријем понуда је био 03.07.2008. године, али је продужен до 04.08.2008. године.

Планиране активности

Планирано је да се до 1. новембра 2008. године, уз помоћ Европске агенције за реконструкцију изради и потврди Студија о сировинској основи и резервама угља и осталих минерала у пљеваљском подручју, са економским освртом на експлоатацију тих резерви.

Планирана су и додатна истраживања резерви угља у маочком басену. Маоче је удаљено од Пљеваља око 30км. Процјењује се да је могуће самостално отварање рудника Маоче и изградња термоелектране снаге 300 – 500 MW, у близини рудника.

Сада је у току процедура за добијање концесије за експлоатацију лапорца, као сировине за производњу цемента. Налазишта лапорца постоје на одлагалишту Јагњило и на лежишту угља Потрлица. Постоји интересовање иностраних инвеститора за изградњу фабрике цемента на подручју пљеваљске општине.

Поред наведеног, у плану је изградња жељезнице од Пљеваља до Бијелог Поља, како би се што више допринијело развоју овог подручја.

Акционим планом за имплементацију Стратегије развоја енергетике Црне Горе до 2025. године, за период 2008. - 2012. предвиђене су значајне активности и развојни пројекти у ТЕ Пљевља и Руднику угља.

Најзначајнији пројекти су: Спајање Рудника угља и ТЕ Пљевља у заједничку компанију у склопу ЕПЦГ - Производња, Ревитализација ТЕ Пљевља I; Изградња ТЕ Пљевља II, са топлификацијом града Пљевља.

Пројекат ревитализације ТЕ Пљевља I

Најзначајније планиране активности су: Реконструкција блока; Активности на пратећим објектима – еколошка санација; Уградња система за одсумпоравање; Ревитализација Рудника угља (Одређене активности у Руднику су у фази реализације већ од 2006. године.)

Постојећа термоелектрана ТЕ Пљевља I је у погону више од 25 година и потребна јој је реконструкција како би могла да ради наредних 20 година. Како би се обезбједила будућа производња енергије у овој ТЕ, потребно је такође да за сада одвојена компанија Рудник угља Пљевља инвестира у ревитализацију рудника, како би могла одржавати производњу на потребном нивоу. Све ове активности се сматрају једним Пројектом, с обзиром да их је потребно све реализовати да би се наставило са производњом на пројектованом нивоу. Инсталисана снага производног блока ће бити повећана за 15 MW током ревитализације ТЕ Пљевља I (од 210 на 225 MW) и производња енергије ће се повећати за око 100 GWh (од 1,200 на 1,300 GWh) годишње. За реализацију Пројекта нијесу потребни захвати на инфраструктури (преносна мрежа, путеви, као и снабдијевање водом из акумулације Отилови-

ћи). Исто тако је предложено, да се ТЕ Пљевља и РУП удруже унутар једне фирме.

Значајан ефекат Пројекта је смањење штетног утицаја објекта на животну средину.

Пројекат изградње ТЕ Пљевља II са топлификацијом града Пљевља

Најзначајније планиране активности су: Припремна фаза (проналажење стратешког партнера, израда основа за просторно планску документацију); Изградња другог блока ТЕ Пљевља; Систем за топлификацију; Повећање капацитета Рудника угља.

Градња другог блока ТЕ Пљевља је била планирана током градње првог блока, али није реализована. Неколико објеката за други блок је већ изграђено у оквиру изградње првог блока (снабдијевање техничком водом из акумулације Отиловићи, локација, депонија и складиште угља, складиште мазута, димњак, електролизна станица, деминерализација и помоћни објекти). Инсталисана снага дру-

ТЕ Пљевља I

г блока је 1×225 MW, а пројектована годишња производња енергије 1.300 GWh.

Планирано је да у оквиру изградње ТЕ Пљевља II буде изграђен и систем топлификације града Пљевља и да се тако повећа ефикасност и смањи загађење животне средине из постојећих котлова на угљ. (У ту сврху, општина ће формирати јавно предузеће, које ће се бринути о систему топлификације града. У оквиру изградње другог блока изградиће се систем за производњу топлоте на самој локацији, магистрални вод и примарни дистрибутивни вод до подстанци, пумпна станица и катао за резерву и вршно оптерећење, док ће подстанци и дистрибутивну мрежу изградити општина Пљевља.)

Поред тога, потребне су додатне инвестиције у Рудник угља како би се повећао производни капацитет и омогућио паралелан рад првог и другог блока. Производња у руднику би се практично морала дупло повећати.

Предложени Пројекат има значајан утицај на енергетски биланс Црне Горе и велики допринос смањењу загађења у Пљевљима, повећању енергетске ефикасности и унапређењу квалитета живота, па је тај Пројекат у првом приоритету Стратегије и Акционог плана.

У току израде просторно планске документације потребна је израда стратешке процјене утицаја на животну средину СЕА, а у току израде пројектне документације инвеститор је обавезан да уради елаборат процјене утицаја на животну средину.

ТЕ Пљевља II ће отворити нова радна мјеста у руднику и у електрани, као и током изградње. Ова инвестиција ће, уз рехабилитацију ТЕ Пљевља I и Рудника, знатно побољшати еколошку ситуацију у региону Пљеваља и имати позитиван социјални утицај. ■

НИКОЛА ЈАБЛАН: ХЕ НА МОРАЧИ

Тендер до краја године

Никола Јаблан, савјетник у Министарству за економски развој је представио пројекат хидроелектране на Морачи, као и стање у ЕЕС Црне Горе у неколико претходних година, и то са аспекта потрошње ел. енергије у периоду од 1991 – 2007. година.

- Почев од 1991. године Црна Гора има велики дефицит ел. енергије који је 2007. године премашио двије милијарде киловат сати. Дефицит ел. енергије у 2008. години износи око милијарду и 700 милиона киловат сати, или преко једне трећине потрошње. Црна Гора ће у 2008. години увести око 500 милиона киловат сати мање него у 2007. години, али ће се на тај увоз утрошити скоро исти износ, од око 140 милиона, због великог повећања цијена од 6,5 €/kWh на 8,2 €/kWh што значи да је то повећање од преко 25% за годину дана, казао је Јаблан износећи и податак да је у посљедњих 10 година Црна Гора увезла преко 14 милијарди киловат сати ел. енергије и да је за то потрошила преко 620 милиона еура. По њему основне карактеристике ЕЕС Црне Горе су: пораст потрошње и цијена ел. енергије, као и да постојеће електране, преносна и дистрибутивна мрежа захтијевају ревитализацију и доградњу. Он је нагласио да смо у циљу елиминисања, или смањења дефицита морали градити нове електране.

- Црна Гора има велики хидро и термо енергетски потенцијал. Од укупног хидроенергетског потенцијала од скоро 10 милијарди киловат сати годишње искоришћено је само 18 одсто, у ХЕ Перућица и ХЕ Пива. Преостали технички искористиви хидроенергетски потенцијал је 3,7 – 4,6 милијарди киловат сати годишње у природном току, односно 4,6 - 5,3 милијарди kWh годишње у варијанти превођења вода.

- Стратегија развоја енергетике као приоритет предвиђа изградњу низа од четири електране на Морачи: ХЕ Андријево, ХЕ Расловићи, ХЕ Милуновићи и ХЕ Златица. ХЕ Андријево као чеона електрана би својом акумулацијом регулисала воде слива и контролисала рад три низводне прибранске електране, ХЕ Андријево би омогућавала изравнавање протока, док би остале три електране, чије акумулације не излазе из корита ријеке Мораче, обезбјеђивале недељно изравнавање протока. Изравнавање протока битног за зону града Подгорица ће се вршити кроз акумулацију ХЕ Златица која је лоцирана непосредно узводно од моста Смоковац, објаснио је Јаблан информичући о основним техничким подацима све четири електране, чија је укупна инсталисана снага 238 мегавата, просјечна годишња производња 693,7 милиона киловат сати, рок изградње 6 година, а укупни трошкови изградње 430 милиона еура. Предвиђа се изградња по два агрегата у свакој електрани, с тим што је по техничкој документацији рађеној у претходном периоду остављена могућност и одговарајући простор за уградњу трећег агрегата у сваком од њих.

На слајду је приказан подужи профил хидроелектрана са котам акумулација и траси постојећег магистралног пута Подгорица – Колашин.

Прва електрана у низу је ХЕ Андријево. Њена акумулација и брана се налази на око 31 км сјеверно од Подгорице. Она има кључни утицај на могућност акумулирања и изравнавања протока тј. смањење поплавних вода и повећање малих вода, што омогућава функционисање свих низводних електрана кроз синхронизован рад. ХЕ Андријево има акумулацију укупне запремине око 300 милиона м³ воде на koti 285 м надморске висине, брану висине 150 м, два агрегата укупне инсталисане снаге 127,4 мегавата. Акумулација потапа око 14,5 км постојећег магистралног пута Подгорица – Колашин којег треба измјестити на потезу од бране до Манастира Морача.

У непосредној близини акумулације ХЕ Андријево, дакле, налази се манастир Морача из 13. вијека. Због важности овог култур-

Никола Јаблан

но-историјског споменика одустало се од најповољнијег енергетског рјешења искоришћења хидроенергетског потенцијала ријеке Мораче, тј. изградње ХЕ Андријево са котом нормалног успора акумулације од 340 м које је захтијевало измјештање манастира. Но, и са котом од 285, у оквиру грађевинских радова за ХЕ Андријево биће саниран комплекс манастира и изведени конзерваторски радови.

Друга електрана у низу је ХЕ Расловићи. Њена акумулација и брана се налазе на око 24 км сјеверно од Подгорице. ХЕ Расловићи има акумулацију запремине 11,3 милиона м³ на koti 155 м надморске висине, брану од 59 м и два агрегата укупне инсталисане снаге 37 мегавата. Акумулација потапа око 1 км постојећег магистралног пута Подгорица – Колашин.

Трећа је ХЕ Милуновићи која је готово идентична са узводном ХЕ Расловићи и низводном ХЕ Златица. Налази се на око 16 км сјеверно од Подгорице. Има акумулацију укупне запремине од 10 милиона м³ воде на koti 119 м надморске висине, брану висине 61,8 м и два агрегата укупне инсталисане снаге 37 мегавата.

Посљедња електрана у низу – ХЕ Златица, на око 8 км сјеверно од Подгорице има акумулацију укупне запремине од око 16 милиона м³ воде на koti 81 м надморске висине, бране висине 63,5 м и два агрегата укупне инсталисане снаге 37 мегавата. Акумулација

Хидроелектране на Морачи

потапа 3,5 км постојећег пута Подгорица – Колашин којег треба измјестити.

За ХЕ на Морачи урађена је обимна техничка документација и изведени истражни радови неопходни за отпочињање изградње, рекао је Никола Јаблан додајући да Влада ЦГ планира да до краја 2008. године објави тендер за изградњу ХЕ на Морачи по БОТ моделу.

ИГОР КОВАЧЕВИЋ: ОБНОВЉИВИ ИЗВОРИ ЕНЕРГИЈЕ И ОДРЖИВА ЕНЕРГЕТСКА БУДУЋНОСТ ЦРНЕ ГОРЕ

Велики енергетски потенцијал обновљивих извора Црне Горе

У свом излагању о обновљивим изворима енергије др Игор Ковачевић из Одјека за енергетску ефикасност и обновљиве изворе енергије Министарства за економски развој Црне Горе дао је преглед активности које је то министарство предузело у циљу промоције и стварања повољног амбијента за коришћење обновљивих извора енергије у Црној Гори, чија је улога у одрживом развоју Црне Горе јасно дефинисана Стратегијом развоја енергетике.

- У презентацији су представљене могућности градње малих хидроелектрана и вјетрогенератора, као и резултати тендера за додјелу концесија за истраживање водотока и изградњу МХЕ. Он је најавио и активности које Министарство за економски развој планира да спроведе у циљу потпунијег коришћења обновљивих извора енергије, а представио је и важеће законе, регулативе, и планове за њихово унапређење ради бољег искоришћења извора енергије.

Према теоријским истраживањима хидроенергетски потенцијал за градњу МХЕ у ЦГ (без ријека Таре, Њехотине и Ибра) процијењен је у износу од 800 – 1000 GWh годишње, а укупан теоријски потенцијал ЦГ, према Водопривредној основи Црне Горе износи 9846 GWh/год, док је технички (нето) искористи-ви потенцијал процијењен на око 400 GWh/год, саопштио је Ковачевић објаснивши да је до ових података Хидрометеоролошки завод дошао на основу двије хидролошке обраде и годину дана мјерења 30 локација и 27 водотока.

Везано за изградњу вјетрогенератора, он је казао да су урађене нумеричке симулације, модели, тј. теоријска истраживања која су затим коригована на основу истраживања, односно измјерених брзина вјетра.

Игор Ковачевић

литска мјерења која су рађена у сарадњи са италијанским Министарством за заштиту животне средине, на основу којих се може закључити да постоји велики потенцијал сунчевог зрачења у Црној Гори, и то, у већем дијелу Црне Горе преко 2000, а дуж обале и око 2500 сати годишње. Приобално и централно подручје са количином сунчевог зрачења може се поредити са Грчком

или јужном Италијом. Занимљив је податак да Подгорица са 1602 kWh/m² има већу количину соларног зрачења него Рим или Атина. Међутим, нема поузданих података из земаљских мјерења, рекао је Ковачевић.

Он је даље говорио о тренутним активностима које се првенствено односе на изградњу малих хидроелектрана у вези са већ донијетом Стратегијом развоја МХЕ у Црној Гори, подсјетивши да је крајем 2007. године објављен тендер за додјелу концесија на 43 водотока по комбинованом БОТ аранжману, као и да је Влада крајем маја 2008. донијела одлуку о додјели концесија за 7 водотока и то: Бабинопољска, Грља, Шекуларска, Бистрица (десна притока Лима у Бијелом Пољу), Црња, Бјелојевићка и Заслапница, док је у току процедура за водоток Бистрица у Беранама.

По њему, уговори на концесију на основу првог тендера за изградњу МХЕ ће бити потписани до краја јула, а нови тендер биће расписан за мањи број водотока, с тим што ће предност имати већ истражен водотоци.

Поред наведеног, Ковачевић је са задовољством најавио програм UNDP-а "Реформа политике енергетског сектора у циљу промовисања развоја малих ХЕ у Црној Гори" у наредне четири године, за који Акциони план предвиђа низ активности које ће заједно са овим одсијеком Министарства за економски развој Црне Горе урадити стручњаци UNDP-а.

Везано за остале обновљиве изворе, Ковачевић је рекао да је заједно са италијанским Министарством за заштиту животне средине већ урађена Студија изводљивости за градњу термоелектране на биомасу, тачније на дрво, у Беранама, инсталисане снаге 3 MW.

Он је затим упознао Конференцију са планираним програмима и пројектима за веће коришћење обновљивих извора

- На основу детаљне анализе која обухвата сва релевантна ограничења од утицаја на смањење искоришћења енергетског потенцијала вјетра дошло се до закључка да подручје приморја и поједине облсти у околини Никшића имају велики потенцијал за градњу вјетрогенератора, рекао је Ковачевић.

- Што се тиче сунчевог зрачења имамо једино сате-

енергије у нашем новом петогодишњем акционом плану и као кључни програм нагласио "Повећање енергетске ефикасности коришћењем обновљивих извора", у оквиру којег је предвиђено доношење Закона о енергетској ефикасности, Закона о обновљивим изворима енергије и формирање фонда енергетске ефикасности. Поред тога припрема се и програм за побољшање закона и прописа за веће коришћење обновљивих извора енергије у сектору зградарства.

На крају, Ковачевић је закључио да петогодишњи Акциони план реализације Стратегије развоја енергетике Црне Горе предвиђа да Црна Гора, након дуже паузе почне користити свој енергетски потенцијал, да је направљен баланс између енергетског развоја и заштите животне средине, да Црна Гора има велики потенцијал у обновљивим изворима енергије, али да га је потребно даље истраживати и стварати услове за његово коришћење, те да је Црна Гора кренула у реализацију програма и пројеката за веће коришћење обновљивих извора енергије, од којих су најзначајнији: мјерење потенцијала за изградњу малих хидроелектрана, изградња

МХЕ и мјерење потенцијала за изградњу вјетрогенератора, а да ће ново законодавство и регулатива у области енергетске ефикасности довести до већег коришћења обновљивих

извора енергије као и сунчевог зрачења за добијање топлоте и осталих обновљивих извора енергије специфичних за ово подручје.

МИЛОРАД БУРЗАН: УЛОГА И ПОТЕНЦИЈАЛ ЕНЕРГЕТСКЕ ЕФИКАСНОСТИ

Ефикасност је незаобилазна компонента развоја

На тему »Улога и потенцијал енергетске ефикасности« **Милорад Бурзан** је казао да се Мјере енергетске ефикасности у Стратегији развоја енергетике у Црној Гори до 2025. године препознају као незаобилазна и најцјелиходнија компонента развоја енергетског сектора. По њему, евидентан је значајан економско/енергетски потенцијал увођења мјера енергетске ефикасности, уз смањење специфичне потрошње енергије, али је за пуну реализацију овог потенцијала, као и неопходна улагања у одговарајуће програме и пројекте потребан одређени временски период.

- Имајући у виду чињеницу да нема рационалније валоризације енергије од оне која се добија смањењем технички неоправданих губитака, овај проблем у контексту побољшања енергетске ефикасности изразито привлачи пажњу ове Стратегије, рекао је Бурзан и додао да су Стратегија енергетске ефикасности и консеквентни акциони планови (годишњи за 2006. и 2007. годину, као и петогодишњи до 2012. године) које је Влада усвојила, претходили завршној фази израде Стратегије.

- Стављајући повећање енергетске ефикасности у своје приоритете, Влада је јасно показала своје одређење, а што је битно утицало и на саму Стратегију. У том погледу је рад на моделима за анализу биланса узимао у обзир потенцијале и алтернативе енергетске ефикасности, сматрајући их примјенљивим и обавезујућим за дјеловање Владе у периоду реализације Стратегије, казао је Бурзан.

Он је, између осталог, утврдио да Енергетски сектор ЦГ у

Миодраг Чановић

цијелом ланцу, од коришћења примарних извора, преко постројења за производњу, пренос и дистрибуцију енергије, до трансформације и њеног коришћења код крајњих потрошача, карактерише низ нерационалности које су последица: одсуства енергетске стратегије у прошлости, оријентације на енергетски интензивне и често застарјеле технологије и опрему, неоптималног ангажовања и неадекватног одржавања капацитета, недовољне техничке културе корисника енергије, недовољног знања и мотива о могућностима рационалне употребе енергије и погрешне политике цијена енергетике.

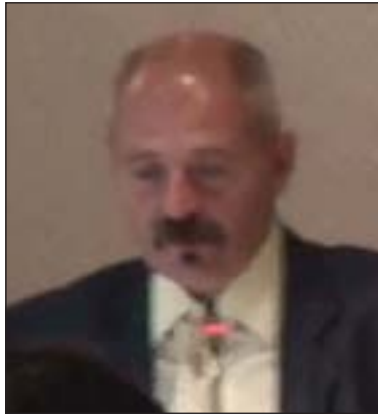
Он сматра да Енергетски сектор у ЦГ у поређењу са ЕУ и неким развијеним земљама, карактерише висок енергетски интензитет, што је, у суштини, последица високог нивоа потрошње у индустрији алуминијума и челика. У 2003. години енергетска интензивност бруто потрошње електричне енергије износила је 2.955 kWh/10³ УС\$ што је 8,5 пута више од вриједности у ЕУ-15 и више од скоро свих земаља у регији. Интензивност укупно утрошене енергије у ЦГ износи 1.908 килограма еквивалента нафте/УС\$ 2000 (БДП), што је 5,6 пута више од просјека у ЕУ-15. Све ово указује на значајан простор за енергетску рационализацију.

Бурзан је затим детаљније образложио Стратегију ефикасности потрошње енергије са аспекта циљева, основних праваца дјеловања, приоритета и подручје примјене, те препорука за области законских оквира, снабдијевања појединих сектора потрошње и сл.

ОКРУГЛИ СТО:

М. Вуксановић: Акциони план - механизам за реализацију визија Стратегије

Говорећи о процесу израде Акционог плана и његовим главним компонентама **Миљан Вуксановић**, консултант UNIDO-а је на Округлом столу о том документу у припреми утврдио да је визија развоја енергетског сектора јасно презентована. По њему, пројекти о којима је говорено, као прецизни датуми почетка и завршетка њихове реализације, означавају врло важан корак ка заиста прагматичној реализацији свих тих пројеката и програма. Он је укратко описао процес настајања Акционог плана, али је кроз шалу замолио учеснике скупа да подигну руку они који су прочитали план, а онда прокоментарисао: „Пошто их нема пуно, биће велика дискусија. То тако иде. Што мање читања, више дискусије“.

Миљан Вуксановић

Рад Министарства за економски развој, UNIDO-а и словеначке Короне он је илустровао чињеницом да је само у изради Акционог плана урађено десет његових ревизија документа. Цио процес је почео 2005. године, а више од 5.000 страна је садржао иницијални базични документ. Крајем 2007. је усвојена Стратегија која је заправо била база за израду Акционог плана који је започет ове године, а након ове конференције ће бити финализован и донесен на протоколаран начин.

По њему, Акциони план се може дефинисати као комплексни механизам за реализацију визија енергетске стратегије. Важно је уочити ријеч механизам, јер садржи неколико важних компонента, међу којима је и стратешка процјена утицаја на животну средину, али она у неким пројектима није потпуно завршена. Структура акционог плана је у ствари структура мастер пројекта и цио Акциони план је организован као збир појединачних пројеката, а **Мастер пројекат** чине обједињени сви ти пројекти. Коришћене су технологије **Пројект менаџмента** и као један од резултата ове студије је не само извјештај, него и фајл са **МС пројектом**, тако да омогућава Министарству праћење реализације односно вршење функције мониторинг контрола.

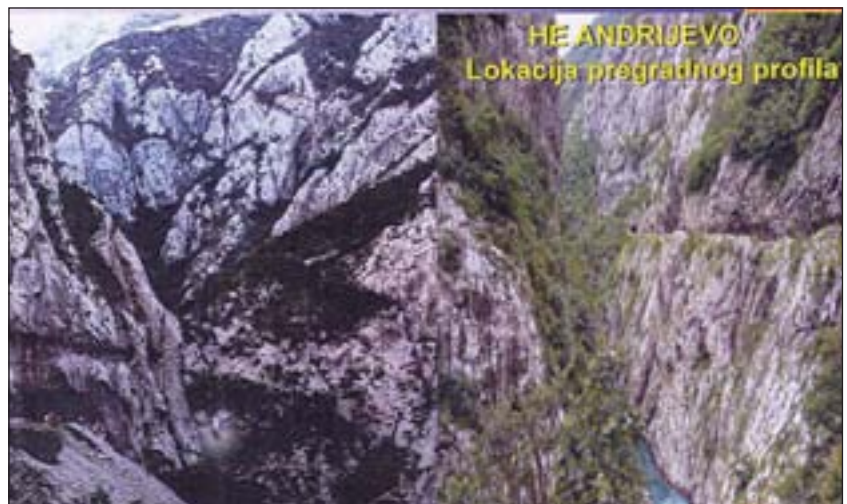
Поред овога, у припреми Плана анализирани су директиве Европске уније и тражен је начин да се развој енергетике у потпуности усклади са интенцијама Уније. У централном послу било је, такође, неопходно обратити пажњу на специфичне услове у Црној Гори која је електроенергетски релативно мали систем, што значи да може да буде и лако повредљив, а поред тога Црна Гора има своја природна одличја, која је у енергетици чине веома специфичном.

Стога су урађени кључни садржаји. Значи укupan број дефинисаних пројеката и програма је подијељен на 7 кључних садржаја, јер се тиме жељело да се подвуку двије ствари: хармонизација са директивама ЕУ и оријентација ка снажном еколошкој одрживом развоју и специфичности Црне Горе као еколошке државе. Зато се кључни садржаји, један и два, односе на ублажавање климатских промјена, јер процијењене климатске промјене у Црној Гори могу да буду изузетно озбиљне. Говори се о повећању просјечне температуре током љета за 2,8 степени, а током зиме 2 степена и то у великој мјери може да има утицаја на стање животне

средине. Развој енергетике је у том смислу значајан фактор који може ублажити ефекте климатских промјена. Поред овога се у Акционом плану налази значајан дио о коришћењу обновљивих извора, у оквиру којих су укључене мале и средње хидроелектране, а исто тако тражен је и начин да се производња енергије из сопствених извора направи чистом.

Акциони план је урађен за период од наредних пет година, за колико се, међутим, посао не завршава, јер је Стратегија урађена до 2025. године. Заправо, тражен је начин како да се обезбједи да се и у овом првом периоду од пет година континуирано настави са радом електроенергетског сектора.

А кад је ријеч о хидропотенцијалу, закључак је да је водни потенцијал један од најзначајнијих природних ресурса Црне Горе, а да би се реализовали пројекти изградње хидроелектрана било би неопходно тражити начин да се постигну договори и са осталим државама у погледу подјеле водних ресурса. Стицајем околности Црна Гора је извориште вода које дијели са сусједним земљама у великој мјери и природно је да иницијатива о договору потекне од ње, па је и та стратешка компонента сагледана приликом израде Стратегије и Акционог плана, јер је подјела водних ресурса кључна ствар за стабилност и развој енергетике у региону. Дакле, и тај програм је разрађен, а у септембру почиње израда базичног документа о томе. Планирано је да се постизање договора са земљама у окружењу о подјели хидро-ресурса реализује до 2010. године, казао је Вуксановић, поновивши на крају, да је кључ приступа у Акционом плану, механизам за ефикасно праћење и контролу реализације са два основна циља, од којих је први да се види да се захтјеви и визија Стратегије реализују, а други, да се у сваком тренутку види да ли се сваки

од предвиђених 35 конкретних пројеката и још десетак програма, реализују. Првом дијелу посвећена је посебна пажња и то чини заправо један спецификум тог плана.

Након његовог излагања, појединачно о предвиђеним пројектима у Акционом плану, говорио је **Боштајн Стрчук**, представник словеначке Короне, која је учествовала у изради овог документа. ■